

ANALIK HAKKININ FITRİ VE SOSYAL TEMELLERİ

Yard.Doç.Dr. Ali SEYYAR
Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F

1. Gebelik İle Başlayan Sosyal Mesuliyet

Bugün, modern tıp kadının hamile kalmasından hemen sonra yaşadığı sosyal çevreden aldığı etkileri karnındaki bebeğine aynen ilet-tiğini ortaya çıkarmıştır. Bu itibarla, bebek anne rahminde iken annenin vaktinde yemek yemesi, uyuması ve dinlenmesi gibi bütün fiili hareket-lerinden, hal ve tavrından olumlu veya olumsuz olarak etkilenmektedir. Bir başka ifadeyle, bebeğin aldığı ilk terbiye gebelik dönemi ile başla-maktadır.

Bebeğin dünyaya teşrif etmesinden sonraki ikinci terbiye dönemi ise, içinde bulunduğu aile yuvasında devam etmektedir.

Çocuğun ilk terbiye ve eğitim mesuliyetinin ebeveynine ait olduğu herkesçe malumdur. Özellikle, bebeğin hayata gözlerini açtığı andan itibaren anneye büyük görevler düşmektedir. Çocuk pedagoglarına göre, bebeğin büyütülmesi, yetiştirilmesi, geliştirilmesi, eğitilmesi ezcümle olarak sosyal vecibeleri yerine getirmesi bakımından ilk yıllarda anneye daha fazla görevler düşmektedir.

Annenin fizyolojik yapısı itibariyle bu görevi layıkıyla yerine getirebileceği de çocuk doktorları tarafından da teyit edilmektedir.

Annenin bu emaneti yüklenmeye hazır bir vaziyette olması da gönül dünyasında taşıdığı çocuk sevgisine bağlanmaktadır. Bu açıdan meseleye bakıldığında, şefkat ve merhamet gibi ulvi duyguların en bariz örneğini hakikaten anne-bebek münasebetinde görmek mümkündür.

Peki, niçin bir anne özellikle bebeklik devresinde çocuğuna bakma hususunda daha ehil bir pozisyon alabilmektedir ?

Çocuğun devamlı değişken istek ve arzularına büyük sabır ve metanet göstererek cevap vermede niçin bir anne daha yeteneklidir ?

Bu sorulara cevap ararken, bu durumun şöyle veya böyle tezahür etmesi sonucunda sosyal hayatımızı nasıl etkilediğini araştırmak ve sos-yal siyasete düşen görevleri de yeniden gözden geçirmek mecburi-yetindedir.

1.1 Ana Sevgisinin Mahiyeti

Bebekler, geçici bir süre bile olsa bakıma muhtaç en aciz insan yavrularıdır. İlk yıllarda tamamen güçsüz ve çaresiz olmaları sebebiyle bakılıp beslenmeye, ilgi ve sevgiye muhtaçtırlar.

Bebeğin fiziki gelişimi için anne sütü ne kadar önemli ise ruhi ve duygu gelişimi için de anne sevgisi bir o kadar önemlidir. Çünkü, annenin bebeğine daha doğumunun ilk gününden başlayarak vereceği sevgi bebeğin huzurlu ve güvenli büyümesini sağlayacaktır (Rattner, s.143).

Nüro-Biyoloji dalında elde edilen bilgilerin ışığında bu konuya yaklaşırsak, kadınlarda görülen bu güçlü sevgi duygusunu, yumuşaklığı, sevecenliği kısacası annelik insiyak (içgüdü) ını "OXYTOCİN" denilen destekleyici bir hormona bağlamamız gerekmektedir (Focus, ss. 134-137).

Davranış bilimcilerine göre, kadının beyininde oluşan bu etkileyici hormon anne sütünü sağladığı gibi annenin, doğumdan önceki hal ve hareketlerini de olumlu yönde değiştirmektedir.

Dişi farelerin üzerinde yapılan deneyler de bu ilginç davranış değişikliğini somut olarak ortaya sermektedir. Dişi farelerin beyinine bu hormonun enjekte edilmesinden sonra anne fareler derhal yuva yapmakta ve yabancı hayvanların yavrularını dahi sevip korumaktadırlar. Başka hayvanların üzerinde yapılan testlerin sonucunda bu hormonun daha fazla doğumdan sonra çok etkili olduğu anlaşılmıştır. Ancak, bu etkinliğin doğumdan sonra hayvanın yavrusuyla sürekli beraber olması halinde daha da belirgin olduğu da tespit edilmiştir.

Cambridge Üniversitesi, hayvan araştırmalar bölümünde koyunların yeni doğurdukları kuzuları annelerinden belirli bir müddet uzaklaştırılmıştır. Kuzular daha sonra annelerine teslim edildiğinde gereken ilgiyi görememişlerdir.

Bunun sebebi şu şekilde izah edilmektedir: Dişi koyun, oxytocin hormonu bulunmasına rağmen yavrusu ile direkt olarak bedensel temasa geçemediğinden, onu koklayıp besleyemediğinden yavrusuna karşı normal annelik görevini yerine getirememektedir (Focus).

Bu durumun insan hayatında da ne derece geçerli olup olmadığı sosyal bilimcileri de yakından ilgilendirmektedir.

Stockholm Karolinska-Enstitüsünde emziren anneler üzerinde yapılan bir araştırmada annelerin bebeklerini emzirirken anne sütünde ve kanındaki hormon seviyesi yükselmektedir. Bu durumun karşısında annelerin davranış profilleri değişmektedir. Emziren anneler daha sonraki

hayatlarında da daha az korkmakta ve hemen hemen hiç gergin olmamakta, sosyal yönden de daha aktif bir tutum sergilemektedirler.

Hele hele strese karşı daha güçlü ve dayanıklı oldukları da ortaya çıkmıştır (Focus).

Hadiseye psikolojik cepheden bakıldığında, anne sevgisi şeklinde tezahür eden bu durumun fitri olduğu kadar zamanla tecrübe ile gelişen olağanüstü bir fenomen olduğu da söylenebilir.

En iyi ve en gayretli babaların dahi bu ibret verici durumun karşısında annenin yerini alması mümkün gözükmemektedir. Babalar, her ne kadar bebeklerinin doğumunu fevkalade bir sevinçle karşılasalar da kendilerinde oluşan çocuk sevgisi daha fazla zamanla ve tedricen pekişmektedir. Dolayısıyla, bir babanın tek başına çocuğunu özellikle ilk yıllarda rahatlıkla bakabilmesi hayli güçtür.

Nitekim, Federal Almanya'da 1000 kişi üzerinde yapılan bir ankete göre, kadınların %88'i ve erkeklerin de %83'ü annenin çocuğuna beslediği sevginin insanların gösterebilecekleri sevgilerden tamamen farklı ve şartsız olduğuna inanmaktadırlar. Bu sevginin fitri olduğunu düşünen erkeklerin oranı %50 iken kadınların oranı ise %43'tür. Bunun yanında erkelerin %46'sı ve kadınların %52'si anne sevgisinin daha fazla doğumdan sonra oluşan bir duygu olduğuna inanmaktadırlar (Focus).

Bütün bu incelemeler neticesinde şunu tespit edebiliriz:

Annelerde, bilhassa doğumdan sonra farklı bir boyutta ortaya çıkan çocuk sevgisi fitrata bağlanabilir. Bunun yanında, doğumun ve emzirmenin getirdiği nöro-endokrinolojik tesirlerin etkisiyle çocuk sevgisi annede hem fizyolojik hem de biyolojik olarak daha da gelişmektedir. Dolayısıyla, belirgin bir çocuk sevgisiyle anne, çocuğuna çok daha rahat bir şekilde bakabilmektedir.

Herkesin fitratı tam ayniyet arz etmese de, her normal anne, bilhassa doğumdan sonra gayri-şuuri olarak bu fitrata uygun, dikkate şayan bir davranış biçimi göstermektedir. Bunun da karşı cinslerinkinden tamamen farklı olduğu da aşikardır.

1.2 Anne Sevgisinden Mahrum Olan Çocukların Sosyal Akıbeti

Çocuklarda ve gençlerde görülen olumsuz sosyal davranış biçimlerinin asıl sebepleri araştırılırken, derin psikoloji yöntemleriyle çocukların bebeklik dönemlerine kadar gidilmektedir (Rattner, s.143).

Bebeklik dönemi incelenirken ister istemez ebeveynin ve daha ziyade annenin bebeği ile arasındaki bağ ele alınmaktadır. Araştırmalar,

anne terbiyesi ve eğitimini kesintisiz olarak alamayan bebekler ruhen sağlıklı yetiştirilemedikleri için saldırgan, tecavüzkar, sataşkan kısacası anti-sosyal davranışlarda bulduklarını göstermektedir.

Eğer, çocuktaki düşmanlık, hırs, hissi fukaralık, egoizm, kötüye temayül gibi menfi hasletler sosyal çevrenin etkisinden değilse bile genellikle aile terbiyesi ve anne şefkatinin yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır.

Genelde ilgi, sevgi ve merhametten uzak bir ortamda yetişen çocukların beyinlerinde gayri-ihiyari olarak daimi izler kalmaktadır. Şuuraltında oluşan ve gelişen bu izler çocukları sürekli takip etmekte onları acı geçmişin tesiri altında bırakmaktadır (Peker , s.30).

Bilhassa sinirli, stresli ve huzursuz anneler doğumdan sonra bebeklerine yeterince sıcak bir atmosfer sağlayamadıkları için bebeğin ruhi dengesini bozmaktadırlar.

Çocuğun böyle durumlarda daha korkak ve şüpheli olduğu ortaya çıkmaktadır. Annenin, isteyerek veya istemeyerek yaptığı bu tarz muamele karşısında çocuklarda güvensizlik duygusu hakim olmakta ve dolayısıyla bu da şahsiyetlerinin oluşmasını ve gelişmesini olumsuz olarak etkilemektedir.

Geçmişte, çocuklarda görülen kriminolojik vakıalar, ruhi dengesizlikler, karakter bozuklukları gibi bütün olumsuz hadiseler sadece fitrata ve genetik yapıya bağlanmaktaydı. Ancak; bugün, çocukların işlediği suçlar ve kendilerinde ortaya çıkan ruhi ve sosyal hastalıklar (cinsi sapıklık, eşcinsellik, saldırganlık vs.) daha fazla aldıkları aile terbiyesi ve eğitimine bağlanmaktadır (Rattner, s.144).

Bunun içindir ki, sevgi ve güven duygusu çocukların sağlıklı olarak yetişmesi için sihirli bir ilaç mesabesinde.

1.2.1 Çalışan Anneler ve Çocukları

Çalışmak durumunda olan hamile kadınların yolda, işte ve evinde çekecekleri zahmet ve stresin karınlarındaki bebeğin ruhuna aksetmemesi mümkün değildir. Doğumdan sonrada iş hayatına atılmak mecburiyetinde kalan bir anne, bebeği ile 24 saat ilgilenemeyeceği gibi bebeğine düzenli olarak anne sütünü de veremeyeceğinden hem kendisi hem de bebeği bundan olumsuz olarak etkilenecektir (Çankırılı Saygılı;s.7). Çalışan annenin bebeğini başkalarına emanet etmesi de problemi daha da artırmaktadır. Annesinden kısmen de olsa ayrı kalan çocuklarda aşırı sevgi ihtiyacının yanında intikam duygusu da oluşmaktadır. Neticede, bu çocuklarda çöküntü ve depresyon alametleri görülmektedir.

Annesinden tamamen uzak kalan çocukların bir çoğunun ise karakteri zedelenmekte ve bazıları içine kapalı bir davranış biçimi sergiledikleri için sosyal münasebet kurmakta aciz ve zayıf kalmaktadır (Razon, s.11).

Problemlili çocukların büyük bir ekseriyetinin çalışan annelerin içinden çıkması tesadüfe bağlanamaz.

Bunun içindir ki, çocuk psikologları çocuğun ruh sağlığı için, annenin sürekli ve kesintisiz bir şekilde doğumdan başlayarak en az 2-3 yıl boyunca bebeğinin bakımını üstlenmesini tavsiye etmektedirler (Beşer,s.65).

Her sağlıklı bebek doğumdan takriben 5 ay sonra annesini tanımaya başladığı için (Morris, s.371) bilhassa bu dönemden sonra bebeğe yeterince zaman ayrılması gerekmektedir.

2. Türkiye’de Annenin Korunması

Anne sevgisi ve şefkati ile sağlıklı bir nesil yetiştirilmesini temin etmek bütün sosyal devletlerin temel görevleri arasına girmektedir. Sosyal devlet, ailenin saadet, huzur ve refahı ile bilhassa annenin ve çocukların korunması için gerekli olan her türlü tedbiri almakla mükelleftir. Anayasamıza göre de aile, Türk toplumunun temelini oluşturmaktadır (T.C. Anayasası,1982,m.41). Ne var ki, çalışma şartları bakımından çalışan kadınların özel olarak korunmasına karşılık (T.C. Anayasası, m. 50) meri mevzuatta çalışmayan-sigortasız kadınlar, anneler ve ev hanımların yeterince korunmadığını müşahade etmekteyiz.

2.1 Çalışan Kadının Analık Hakkı

Sigortalı olarak çalışan annelerin hamile olmaları halinde Türk sosyal sigortalar sisteminde analık sigortası çerçevesinde kendilerine tanınan haklara kısaca bir göz atalım.

a) İzin Hakkı

Konu sigortalı olarak çalışan anne olunca, problemin bir ayağını da doğumdan sonra bebeğinin bakımı ile ilgili sorunlar teşkil etmektedir. Sigortalı çalışan anne bu durumda doğum iznine ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde, sosyal sigortalar sisteminde halen uygulanmakta olan ücretli doğum izni, doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere toplam 3 aydan ibarettir (İş Kanunu, m.51,m.70).

Doğum yapan anne bu koruma müddetinin bitiminde, çocuğuna bakabilmesi için isterse 6 ay ücretsiz ilave izin talep edebilir (İş Kanunu,m.70).

Sağlanan bu mazeret izninin bitiminden sonra bir çok anne işiyle çocuğu arasında durumuna uygun bir tercih yapmak mecburiyetindedir.

b) Para Yardımları

Sigortalı çalışan kadının doğumundan önceki bir yıl içinde asgari 120 gün analık sigortası primi ödemiş olması halinde kendisine 3 aylık doğum izni boyunca çalışmadığı her gün için günlük ödenek kazancının 2/3 üzerinden geçici iş göremezlik ödeneği Sosyal Sigortalar (SS) Kurumu tarafından verilmektedir (SS-Kanunu, m. 89/VII).

Hamile anneye bu para, çalışmaya ara vermek mecburiyetinde kaldığı ve bundan dolayı da gelir kaybına uğradığı için verilmektedir. Ancak, çalışan kadının anne olması halinde çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için yeni bir takım ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bilhassa doğumdan sonraki dönemlerde bu yeni ortam ek giderlere yol açmaktadır (Dilik, s.101).

Türk sosyal sigortalar sistemi yeni anne olanların mali külfetini kısmen de olsa telafi etmek için sigortalı kadınlarla sigortalı erkeklerin eşlerine analık sigortası kapsamında her çocuk için emzirme yardımı altında sosyal para ödenmektedir.

Emzirme parasından yararlanmak için sigortalı kadının doğumdan önceki bir yıl içinde asgari 90 ve sigortalı erkeğin de asgari 120 gün analık sigortası primi ödemiş olması gerekmektedir (SS-Kanunu, m. 48).

Emzirme yardımının miktarı Çalışma Bakanlığınca kabul edilen bir tarife ile tespit edilmektedir ve her hak sahibine bir defaya mahsus olmak üzere eşit miktarda verilmektedir (Dilik,s.202).

c) Sağlık Yardımları

Gebeliğin başlangıcından doğuma ve doğumun sonrasına kadar sigortalı kadın ve sigortalı erkeğin sigortasız karısına gebelik muayenesi ve tedavisinin yanında ücretsiz olarak doğum yardımı yapılmaktadır (SS-Kanunu, m.43.A,44,45).

3. Nihai Değerlendirme Etrafında Öneriler

Türk sosyal sigortalar sisteminde çalışan kadınlara ve erkeklerin hanımlarına az da olsa sağlanan hakların benzeri kadın memur ve erkek memurların hanımlarına da verilmektedir.

Ancak, Bağ-Kur kapsamına girenler ve genel olarak Türk sosyal güvenlik sisteminin dışında kalan anneler analık riskinin yol açtığı değişik maddi ve sağlık tehlikelerine karşı korunma altına alınamamış-

lardır. Dolayısıyla, bu kesimin anneleri de analık güvencesi altına alınmalıdır. Ancak, çalışan ya da çalışmayan annelere yönelik aile politikamızı belirlerken, analıktan doğabilecek sosyal risklere karşı ana fitratına uygun tarzda tedbirlerin alınması zaruridir.

Çünkü, ana fitratının temel hususiyetleri gözetilmeden yapılacak bütün müdahaleler sosyal muhitimizi ve hayatımızı tahrip edebilir. Bu tahribat hemen fark edilemese de, bir gün birikimini tamamlamış olarak karşımıza çıkabilir.

Nitekim bugün, ülkemizde en dramatik bir sonuç olarak sokak çocuklarının ortaya çıkmasını ana fitratının kabul edilebilir sınırının aşılmasına, gerçek bir aile politikamızın olmamasına ve zamanında gerekli sosyo-ekonomik tedbirlerin alınmamasına bağlayabiliriz. Bu itibarla, analık sigortası kapsamında sigortalı sayılan kadınlara ilişkin hükümlerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, analık sigortası kapsamına alınamayan kadınların da analık haklarından yararlanabilmeleri için, sosyal güvenliğin diğer bir kolu olan kamusal sosyal yardım sistemine entegre edilmeleri gerekmektedir.

Bununla ilgili olarak, aşağıda kısa olarak sunacağımız önerilerin aile politikamızın temel esaslarını oluşturabileceğine inanmaktayız.

a) Çalışan kadınlara daha uzun analık izni hakkı

Anneler bebeklerine bakım, eğitim ve terbiye için yeterince zaman ayırabilmelidir. Hedef, bebeklerin doğumundan itibaren birkaç ay değil mümkün merteye daha uzun bir süreye uzatarak annenin bebeği ile kesintisiz olarak beraber yaşamalarını temin etmek olmalıdır. F. Almanya'da örneğin çalışan kadına, bebeğini dünyaya getirdiği günden itibaren 36 ay çocuk bakım ve eğitim adı altında analık izni verilmektedir (Bundeserziehungsgeldgesetz, m.15). Sigortalı çalışan Alman kadınlarının % 98'i bu hakkını kullanmaktadır (Witterstaetter, s.117).

b) Doğum öncesi ve sonrası için esnek çalışma imkanı

Hamilelik döneminde annenin aşırı yorgunluğunun, stresinin ve normalin üstünde yıpranmasının bebek üzerinde aksi tesirler yapacağını belirtmiştik. Bu durum çalışan anneler için daha çok geçerlidir (Peker, s.28).

Dolayısıyla, analık durumunun ortaya çıkmasıyla, daha somut bir ifadeyle bebeğin ana rahmine düşmesi ile çalışan anneye, sosyal sigortalar sisteminin mali durumuna göre ücretli, kısmi ücretli veya ücretsiz izin hakkı tanınmalıdır. Bu haktan yararlanmak istemeyen anne adaylarına en azından koruma müddetinin başlamasına kadar (doğumdan önceki 6 hafta) işyerinde esnek çalışma imkanları (mesela part-time) sunulmalıdır.

Aynı durum,doğumdan sonra sağlanan izin hakkı dönemi için de geçerli olabilir. Ayrıca, çocukla daha uzun, düzenli ve sağlıklı bir birliklilik sağlayabilmek için izin hakkı döneminin dışında da annenin, esnek çalışma imkanlarından yararlanabilmesini sağlayacak yeni kanuni düzenlemelere gidilmelidir.

c) Her anneye sosyal nitelikli çocuk parası

Türkiye’de çocuk bakan ve yetiştiren annelere, bundan doğan gider artışlarına karşı çocuk parası gibi etkili ve daimi bir sosyal gelir sağlanmamaktadır.

Memurlara veya sigortalı olan /sayılan annelere “çocuk zamları” veya “emzirme parası” adı altında ödenekler verilse de, bu ödeneklerin miktarı hem çok düşük hem de bir kereye mahsustur. Dolayısıyla, sözü geçen ödenekler, yararlanabilen aileleri gerçek manada korumaktan uzaktır.

Bunun dışında, sosyal güvencesi olmayan annelere her hangi bir sosyal güvenlik kurumunca nakdi olarak sosyal nitelikli çocuk yardımı yapılmamaktadır.

Çocuk yetiştiren ailelerin geçim yükünün hafifletilmesi, çocuk bakım ve eğitiminin sağlıklı ve etkili bir şekilde yürütülebilmesi için çalışan ve çalışmayan annelere doğumdan itibaren belirli bir süre için aylık çocuk parası verilmelidir.

Gelir seviyesi çok düşük bebek sahibi aileler bu ek yükün ağırlığını daha fazla hissedecekleri için, özellikle bu kesime mutlaka sosyal nitelikli çocuk ödenekleri sağlanmalıdır.

Bu sosyal ödeneklerin, çocuğun yol açtığı beslenme, giyim, sağlık ve eğitim masraflarının telafisi için yerinde ve maksadına uygun olarak harcanmasını sağlayacak bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Sigortalı ailelere mali politikalar aracılığı ile gelir artırıcı yöntemler uygulanabilir (mesela çocuk sayısına göre oranı azalan gelir vergisi). Buna rağmen bu yöntemin yeterince etkili olmaması halinde bununla birlikte, bilhassa gelir seviyesi düşük sigortalı ailelere, tıpkı sosyal güvenceden mahrum olanlara uygulandığı gibi kamusal sosyal yardım kaynaklarından da çocuk ödenekleri sağlanabilir.

Çocuk ödeneklerinden yararlanabilmek için, ailenin gelir seviyesinin yanında iyi ve bilinçli bir anne olmayı sağlayan, doğum öncesi ve/veya sonrasında tertiplenecek çocuk bakım-eğitim kurslarına katılma şartı da aranabilir.

d) Her Anne Adayına Sağlık hizmetleri

Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan ve aile bütçesi zayıf olan bütün anne adaylarına kişisel sağlık sigortası çerçevesinde ücretsiz gebelik ve doğum yardımı yapılmalıdır. Gebelik döneminde, doğum sırasında ve doğum sonrasında gerekli tıbbi ve ayni yardımlar (ilaç, çocuk maması ve bezi vs.) yapılmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Faruk **Beşer**; Kadınların Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslam; İstanbul; 1991.
- Ali **Çankırılı**, Sefa Saygılı; Çalışan Kadın ve Çocuğu; İstanbul; 1989.
- Sait **Dilik** ; Sosyal Güvenlik; Ankara; 1992.
- Desmond **Morris**; Der Mensch mit den wir leben; München; 1981.
- Hüseyin **Peker**; Çocuk ve Suç; İstanbul; 1994.
- Josef **Rattner**; Aggression und menschliche Natur; Berlin; 1969.
- Noma **Razon**; Çalışan Anne ve Çocuk; İstanbul; 1983.
- Kurt **Witterstaetter**; Soziale Sicherung; Berlin; 1995.
- ocus (Haftalık Alman Dergisi); Nr. 19; 1996.
- Bundeserziehungsgeldgesetz, BGB I; (06.12.1985 tarihli Alman Çocuk Eğitim Parası Kanunu).
- İş Kanunu (25.08.1971 tarih ve 1475 sayılı).
- Sosyal Sigortalar Kanunu (17.07.1964 tarih ve 506 sayılı).
- T.C. Anayasası; 1992.

